

Evelien Verbij, directeur BoerenNatuur

'Het stikstofplafond dat prof. Erisman onlangs heeft voorgesteld zou wellicht een alternatief kunnen zijn'

'De KDW is een splijtzwaam geworden en heeft de polarisatie tussen 'natuur' en 'landbouw' sterk aangewakkerd. Voor de natuurwereld is de KDW van cruciale waarde gebleken. Al tientallen jaren gaat een deel van de natuur achteruit en daarbij speelt de hoge stikstofdepositie een grote rol naast versnippering en verdroging. Door de KDW is het eindelijk zover gekomen dat juridisch is af te dwingen om werk te maken van natuurherstel. Voor de landbouw is de KDW rampzalig. Op basis van de Europese Vogelrichtlijn (1972) en de Habitatrichtlijn (1992) worden boeren gedwongen te stoppen of hun bedrijf te verplaatsen of te extensiveren. En dat op basis van een norm, de KDW, die alleen iets zegt over de stikstofwaarden in een natuurgebied, en waarbij de relatie tussen die waarde en individuele bedrijven heel onduidelijk is. Ondertussen werkt BoerenNatuur met veertig agrarische collectieven en zo'n 11.000 deelnemers, voornamelijk boeren, vrijwillig aan natuur en landschap in het landelijk gebied. En alle collectieven hebben wachtlijsten. Een groot deel van de boeren is al of wil aan de slag met natuur en landschap op hun bedrijf. Velen willen ook meer doen als een langjarig verdienmodel hen toekomstperspectief geeft. Komt er voor de KDW een alternatief dat juridisch houdbaar is, ervoor zorgt dat de stikstofdepositie daalt en boeren duidelijkheid geeft over hun bedrijfsvoering, dan zou dat voor alle partijen beter zijn. Het stikstofplafond dat prof. Erisman onlangs heeft voorgesteld zou dat alternatief wellicht kunnen zijn. Daarmee kunnen we hopelijk uit de impasse komen die ons al bijna vier jaar verlamt en eindelijk samen stappen in de goede richting gaan zetten.'

Emiel Brouwer, senior onderzoeker B-Ware

'KDW's lijken momenteel het belangrijkste middel dat eindelijk verandering kan brengen in veertig jaar wegstijgen'

'Het concept dat er een omslagpunt met maximale stikstofbelasting bestaat voor elk habitat, is, zoals elke vereenvoudiging van de werkelijkheid, voor discussie vatbaar. De achterliggende informatie is echter niets minder dan alle relevante gegevens die uit wetenschappelijke artikelen konden worden verzameld, door in hun vakgebied erkende wetenschappers. In deze tijd van desinformatie is dat een zeer groot goed. Voor een hypothetisch beter alternatief zijn er enkele aandachtspunten: De KDW is niet het niveau waarop stikstof een levensgemeenschap begint te beïnvloeden; door het natuurlijke tekort aan stikstof gebeurt dit al bij lagere waarden. De KDW houdt per definitie geen rekening met de grote hoeveelheid stikstof die via nitraatuitspoeling uit landbouwgrond het grond- en oppervlaktewater in natuurgebieden bereikt. De KDW's worden in Nederland alleen toegepast in Natura 2000-gebieden, maar stikstof is daarbuiten net zo schadelijk. De natuurschade van uit mest vrijkomende stikstof (ammoniak) is groter dan die van stikstofoxiden uit industrie en verkeer. In droge ecosystemen hoopt stikstof zich op en verzuurt de bodem steeds verder; elke extra depositie leidt hier tot verdere verslechtering. Bovendien versterken droge zomers de stikstofschade. Ganzen grazen op (voormalige) landbouwgronden, en laten zo veel mest achter op rustplaatsen in voedselarme wateren, dat een Kritische DierWaarde ruim wordt overschreden. Voor veel knelpunten moet naar de intensieve veehouderij worden gekeken en zonder KDW's wordt de puzzel er niet eenvoudiger op. De KDW's lijken momenteel het belangrijkste middel dat eindelijk verandering kan brengen in veertig jaar wegstijgen van het stikstofprobleem. Afschaffen is dus erg onverstandig.'

'We moeten af van de kritische depositiewaarden'

In de stikstofdiscussie gaat het regelmatig over de kritische depositiewaarden (KDW's). Met deze waarden wordt in de Wet stikstofreductie en natuurverbetering aangegeven wanneer stikstofdepositie een probleem vormt voor Natura 2000-habitattypen. Er gaan steeds meer stemmen op om de KDW's te schrappen uit de wet. Wat vindt u?

— **Ria Dubbeldam (samenstelling)**

Valentijn Wösten, zelfstandig jurist bestuursrecht, onder andere voor stikstofrechtzaken namens vereniging Leefmilieu en Mob

'Deze discussie is een kansloze poging om de wetenschappelijke maatstaf voor de staat van de ecologie te politiseren'

'Een bizarre en kansloze stelling, bedacht door politici die geen benul hebben van ecologie en kennelijk ook niet de moeite willen nemen om zichzelf zorgvuldig te informeren. De KDW-waarden zijn de uitkomst van decennia internationaal wetenschappelijk onderzoek van honderden wetenschappers. Het is per saldo weinig meer dan een risico-indicator voor de weerbaarheidscapaciteit tegen stikstof van diverse te onderscheiden natuurtypen. Deze uitkomsten van wetenschappelijk werk ter discussie stellen, enkel omdat een luidruchtige bedrijfssector niet overtuigd is van de ernst van de ecologische schade, is te vergelijken met een patiënt met levensbedreigende koorts die weigert de thermometer te gebruiken. Deze discussie is een kansloze poging om de wetenschappelijke maatstaf voor de staat van de ecologie te politiseren. Kansloos, omdat er geen serieus alternatief is voor de KDW-waarde. Dit is inmiddels ook bevestigd door minister Van der Wal. Het is een waarheid als een koe dat stikstof niet de enige drukfactor is voor ecologie. Zoals ook koorts niet de enige aandoening is die onze gezondheid kan bedreigen. De KDW-waarden zijn onze best beschikbare kennis over ecologische stikstofschaade. Die kennis ter discussie stellen staat gelijk aan valse hoop bieden, met bovendien het risico van meer uitstel van urgent noodzakelijke reducties van stikstofconcentraties. Hierbij ook een suggestie voor een stelling die ons dichterbij de kern van de kwestie kan brengen: "Er bestaat een directe relatie tussen de veelvuldige scherpe ontkenningen van ecologische schade als gevolg van landbouw en veeteelt en het ontbreken van goed ecologisch onderwijs in de landbouwopleiding.'

Martin van Ittersum, hoogleraar plantaardige productiesystemen, WUR

'Een strikt emissiebeleid waarbij de beoogde emissiereducties gestoeld zijn op KDW's, past beter voor boeren'

'We moeten de reactie opsplitsen. De eerste vraag is of de KDW als drukfactor voor stikstofdepositie op natuurgebieden vervangen kan worden. Volgens het essay van collega's Erisman, Backes en De Vries¹ kan dit niet. De tweede vraag is of de KDW als indicator uit de Omgevingswet kan. Ik denk dat dit wel zou kunnen, maar dan moeten we hem inruilen voor een strikt emissiebeleid waarbij de beoogde emissiereducties gestoeld zijn op KDW's. Het grote voordeel is dat boeren (en andere ondernemers) kunnen sturen op emissies, terwijl deposities veel minder beheersbaar zijn. Je zou dan nationale emissiereducties kunnen vaststellen op basis van KDW's en die vervolgens kunnen toewijzen aan landbouwbedrijven met grond en/of dieren, op basis van het aantal hectares en/of dieren dat een bedrijf telt. Oftewel simpel gezegd: als de totale ammoniakemissie in Nederland moet halveren, dan moeten de emissies per hectare en per dier ook halveren. Dat zou je via emissierechten kunnen regelen. Dat kan geleidelijk door de emissierechten jaarlijks te verlagen van het huidige niveau totdat in 2030 of 2035 de beoogde halvering is bereikt. De verlaging kan worden bereikt door verlaging van emissies via technische maatregelen en bedrijfsinnovaties, en door afroming of opkoop van emissies door de overheid. Dit werken we uit in een recent verschenen toekomstvisie geschreven samen met collega's Ros, de Vries en Jongeneel.² Overigens zou je dezelfde systematiek kunnen toepassen op broeikasgasemissies. En daarmee zit de boer weer veel meer zelf aan het stuur.'

1 <https://www.aanpakstikstof.nl> > actueel > Wetenschappelijk essay voor verkenning alternatief KDW
2 <https://www.wur.nl> > zoek: Eerlijk stimuleren, afrekenen en belonen van boeren voor een duurzame landbouw

Seger baron van Voorst tot Voorst, directeur van Het Nationale Park De Hoge Veluwe

'Zou een meer pragmatische aanpak gebaseerd op "trial and error" ook een systematiek kunnen zijn?'

'Dat stikstof een probleem vormt voor natuur en landschap, lijkt ons voldoende duidelijk. Al sinds de jaren 70 van de vorige eeuw is De Hoge Veluwe bezig om de negatieve effecten daarvan zo goed als het kan te managen. Zolang de stikstof echter blijft neerdalen, lijkt dat op dweilen met de kraan open. De structurele basis van de oplossing ligt in de aanpak bij de bron. De vraag is nu hoe dat zo te regelen dat er een systematiek ontstaat waarin ondernemers kunnen ondernemen zonder negatieve gevolgen voor de biodiversiteit. Biodiversiteit is in deze wereld als invalshoek gekozen, omdat dat voor het Park meer is dan alleen het juridisch afdwingbare Natura 2000-beleid. De kritische depositiewaarde zou een systematiek kunnen zijn, mits die uitlegbaar is en in lijn met andere Europese landen. We praten immers over Europese biodiversiteit en Europese regelgeving. Wij vragen ons echter af of dit de enige manier is. Zou een meer pragmatische aanpak gebaseerd op "trial and error" ook een systematiek kunnen zijn? Wij doen in elk geval wat binnen onze mogelijkheden ligt om onze hoge biodiversiteit in de benen te houden en hopen dat wij kunnen blijven doen waar wij goed in zijn. Hoe de stikstofneerslag te verminderen of te meten is, is een politieke en Park-overstijgende vraag. Wij hebben gemerkt dat er op dat vlak ontelbaar veel specialisten zijn in Nederland.'

Foto: Hans van den Bos, Bechtveld